

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE—

Cilt: V

Ankara, 9 Mayıs, 1929

Sayı: 128

Musahabe

Türk San'atı Hakkında

Şu son haftalar zarfında Türk san'atı hakkında bazı eserlerin çıkması, Ankara Türk Ocağında bazı konferanslar verilmesi, münevverlerin dikkatini yeniden Türk san'atı üzerine celbetti; gazetele-
rimizde, bilhassa Hakimiyeti Milliye'de, bu mes'ele hakkında muhtelif makaleler yazıldı. Medeniyet tarihimizin çok mühim bir şubesi olan Türk mimarlığı hakkında gösterilen bu alâkayı büyük bir memnuniyetle karşılamamak imkânsızdır. Bu itibarla biz de bu mes'ele hakkında bazı umumî mütalealar yürütmek istiyoruz.

Millî tarihimizin hemen bütün şubeleri gibi, san'at tarihimiz de şu son zamanlara kadar pek az ve pek yanlış biliniyordu. Gazneviler, Selçukiler, Osmanlılar, Timuriler gibi sadece siyasi bir medlûli haiz kelimeleri lâyıkile anlamayan mütetebbiler nazârında, birbirinden ayrı bir Selçuki san'atı, bir Osmanlı san'atı, ilâh... vardı. Lâkin bütün bunların müstakil ve birbirinden ayrı san'atlar değil, umumî Türk san'atının sadece birer şubesi, birer devresi olduğunu anlayan yoktu. Çok uzun asırlardan beri muhtelif coğrafi sahalarda devletler kuran Türk milletini, o milletin asıl ruhunu, manevî tekâmülünü görmeyerek, mühtelif Türk devletlerini münferit birer hadise gibi, tetkika çalışan müverrihler bugüne kadar aldandılar ve hakikati anlamadılar:] Türklerin Mısırda yarattıkları mimarî eserlerini Mısır san'atı, Suriyedekileri Suriye san'atı, İrandakiler Acem san'atı sahasına soktular. Bu yanlış

telâkki, nihayet, Viyana Darülfünunu müderrislerinden profesör Strzygowski'nin şakirtlerinin mesaisi sayesinde tashih edilebildi.

Strzygowski bundan otuz sene evvel Bizans san'atının mahiyetine ve menşesine ait meydana koyduğu yeni nazariyelerle bütün dünyada büyük bir şöhrat kazanmış bir âlimdir. Onun bazı nazariyelerini bir takım âlimler çok hayalî ve indî addederler; fakat bir çok nazariyeleri de bugün umumiyetle kabul edilmiş gibidir. Ona gelinceye kadar hiç kimse san'at tarihi mes'elelerini lâyıkile anlamak için eski Şark ve orta Asya san'atlarının tetkiki lâzım geldiğini anlamamıştı.

Yirminci asır iptidalarında şarkî türkistanda yapılan hafriyatta meydana çıkan bir çok Türk eserleri, sonra Macaristanda keşfedilen ve «kavimlerin muhacereti» devresine ait olan bazı san'at mahsulleri, gene bu devirlere ait olup Rus müzelerinde bulunan bir takım şeyler, ve nihayet, Arnavutlukta zuhur eden bir definedeki bir takım eserlerin Türklere ait olması, bu büyük âlimin dikkatini eski Türk san'atı üzerine çevirdi. Yalnız kendisi değil, onun prensiplerini kabul ve tatbik eden bir takım şakirtleri de Türk san'atının islâmiyetten sonra ki mahsullerini tetkik ettiler. Henüz bu işlerin başlangıcında bulunduğu halde, şimdiye kadar elde edilen neticeler bile fevkelade mühimdir; ve islâm san'atı hakkında şimdiye kadar bilinen şeyleri temamilen yıkacak bir mahiyettedir.

Strzygowski ve şakirtleri, Türk

san'atı, en eski devirlerden bu güne kadar bir «kül», bir silsile şeklinde tetkik ediyorlar ki, temamilen ilmî bir usuldur; kandilerinden evvel san'at tarihile uğraşan mutahassıslar, bu basit hakikati bir türlü anlayamamışlardı. Edebiyat tarihimizi tetkik için senelerden beri tatbika çalıştığımız bir prensipin, san'at tarihi tetkikinde de aynı suretle pek feyizli neticeler vermesi pek tabiidir.

İşte bu tetkikler neticesinde şimdiden sabit olmuştur ki, daha islâmiyetten evvel başlayarak bu güne kadar devam eden müstakil ve orijinal bir Türk san'atı mevcuttur; Türkistanda, İranda, Irakta, Suriyede, Mısırda, Anadolu ve Rumelide, Kırında, Volga boylarında, Kafkasyada bu san'atın mebzul ve kıymetli eserlerine tesadüf olunuyor; ve anlaşılıyor ki, Türkler, yaşadıkları bütün sahalarda, oradaki yerli unsurlardan istifade etmekle beraber, o unsurları kendi millî ruhlarıyla ve millî san'at unsurlarıyla telif ve terkip etmişler, temamilen orijinal bir Türk san'atı yaratmışlardır; bu san'atın umumî vasıfları her sahada birbirinden farksızdır.

Türk san'atı hakkında tetkikler yapmak isteyen gençlerimizin, bu tekâmül safhalarını unutmamalarını ve mukayese usulüne temamilen riayet etmelerini temenni ederiz; ancak bu sayededir ki Türk san'atının büyük inkişafını ve kıymetini anlamak kabil olacaktır.

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT

Dinlerin tetkikinde yıkılması lâzım gelen bir yanlış fikir var. Her dinin mazisi ile hali arasında büyük farklar olduğundan, tarihe vakıf olan dindarın dininden şüphelenmeye başlayacağı zannolunuyor. Meselâ Caetano'nun İslâm tarihi türkçeye tercüme edilmeye başlanıldığı zaman tanınmış mütefekkirlerimizden bazıları bunun bir fenalık olduğu kanaatini izhar ettiler. Halbuki Pr. Robinson'un da kaydettiği gibi, bir dinin inkişafını veya menşeiini tayin etmeğe muktedir olduğumuzdan dolayı o dinin hakikati yıkılmış sayılamaz. Meselâ İslâm dininin ilk fikrî tezahürlerinde, maddî, ihsasa taallük eden tasavvurlar mühim bir mevki işgal ederler. Cennet ekseriya maddî hazler, cehennem de uzvî azaplar mahalli gibi düşünülür. [*] Fakat bir dinin tarihini tanımak ve onu izah etmek, o dini mahvetmek demek değildir. Bir dinin tarihi yekdiğerini takip eden keşifler silsilesinden mürekkeptir. Bu silsile, kısmen, tabiat ilimlerinin tarihine benzer. Fizik ve kimyada elde edilmiş olan neticelerin sihhati bu ilimlerin menşeiini öğrendiğimiz vakıt tehlikeye uğramaz. İyonia mütefekkirlerini tetkik eden kimse bu günkü fizik keşfiyatından şuphe etmeğe kalkışmaz. Babil ve Summer medeniyetlerinde yıldızlar hakkında mevcut olan fikirleri öğrendiğimiz vakıt bu günkü heyet ilminden nevmıt olmayız. Aynı suretle insanın Allah hakkındaki bilgisinin pek hakir ve vazi bir başlangıca malik olmuş bulunması mümkündür. Lâkin bu bilgi, pek iptidaî bir tasavvur şeklinden

[*] Bu noktada P. Robinson, biraz ifrata kapılarak İslâmın ilk şeklinde daha derin ve manevî unsurların mevcudiyetini inkâr ediyor. Halbuki diğer munsif müsteşrikler bu mütalâada değildiler. Esasen Pr. Robinson'un İslâm hakkındaki malûmatı pek derin gözükmiyor. Meselâ dördüncü halife Aliyi Fatmanın oğlu ve Peygamberin torunu sanıyor! Sahifa 200.

Fikir Hayatımız

Materyalizm

İster beynelmilel olsun, isterse millî olsun, felsefe tarihine ait herhangi bir devreyi tetkik eden bir kimse, felsefe sistemlerinin esas bünyesini vücuda getiren ve hatta bütün felsefî hareketlere menşe olan esaslı tezatları keşfetmeğe, ve bunların sırf timsalî (symbolique) olan medlûllerini yavaş yavaş asıllarına, şenî unsurlarına irca etmeğe çalışmak mecburiyetindedir; ancak bu yoldan dan yürümek şartıyledir ki, bir felsefe sisteminde ve binnetice bütün felsefe tarihinde tali, tesadüfî, şahsî ve (çontingent) olan kısımları birer birer ayırarak bunların arasından esasî, zarurî ve gayri şahsî olan parçayı, yani adeta o sistemin melodisini bulup çıkarmak mümkün olur. Ve yine ancak, izah denen şey, alelûmum mümkünse ve caizse, bundan sonra kabildir.

Biz fikir tarihimizin son devirlerine ait bazı felsefî anahatları kavramak ve onlara göre bugünkü vaziyetimizi tahlil etmek maksadile yazdığımız bu makaleler silsilesinde, bu kanaate sadık kalmıştık. Ve şahsî tetkiklerimizin

itibaren mütemadiyen tarakki ediyor. Vakıa bu tekâmül esnasında, arayıcılardan bazıları çıkmazlara sapmışlardır. Çok defa da eski itikatların terki lâzım gelmiştir. Fakat din tarihi ile uğraşan kimse beşerî teşebbüslerin en muazzamının tarakkilerini müşahede eder. Allah bilgisinden henüz meçhul kalan büyük mıntakalar, denizler var. Bu bilginin irsanda son kemal derecesine

bize temin ettiğini zannettiğimiz iki esasî ve basit unsura, yani iki felsefî tezada göre bu anahatların bünyesini tespit etmenin mümkün olabileceğine kani bulunuyorduk; bu unsurlar, fert-cemiyet tezaadı ile, madde - mana tezaadıdır.

Vakıa felsefe tarihinin en mühim tezatlarından biri de, bu madde - mana, manevî - maddî, yahut, sırf felsefî mukabillerile söyleyelim, ruh - cisim tarzında karşılaştırılabilir olan birbirini nakzedici mahiyette mebdelerdir. Bunlar, her bir felsefe sisteminin içinde, açık, yahut, maskeli olarak, o sistemin en kuvvetli bir muharriki olmaktadır.

Bu makalemize gelinceye kadar, en esaslı olarak birinci tezaadın, yani fert - cemiyet tezaadının fikir hareketlerimizdeki tesirlerini ve tezahür şekillerini göstermeğe çalışmıştık; bundan sonra ikinci tezaadın, yani ruh - cisim tezaadının hangi hal tarzları içinden geçerek nasıl inkişaf ettiğini araştıracağız.

* * *

Maddecilik, umumî manada, fikir hayatımızın oldukça eskiden aşına olduğu bir tefelsûf tarzıdır:

ereceğini kimse söyleyemez. Çünkü, mahdut vasıtaları ile insanın namahdudu tamamen kavraması imkânsızdır. Fakat dinlerin tekâmülü gösteriyor ki bu bilgi sahesinde tarakki var, hareket var, büyümek var. İnsan ancak dinin cılız başlangıçlarını tetkik ettikten sonra bu tekâmülün azametini lâyükile anlar.

MEHMET İZZET

hayatîyat ilimlerine müstenit bir nevi maddecilikten başlayarak, fizikçi materyalizme kadar hayata ve kâinata ait bir çok maddî izah sistemleri, memleketimizde, meşrutiyet seneleri esnasında ve hatta daha evvelden, az çok kuvvetli veya zaif mümessiller bulmuştu. Bu makalelerimizin tetkik hududunu Ziya Beyin tesiriyle başalamış olan yeni hareketlerle tahdit ettiğimiz için, daha evvelki fikir cereyanlarımızı ihmal etmeğe mecbur kaldık.

Ziya Beyin içtimaiyatçılığı, bu sahada da kuvvetle tesirini göstermiştir; onun için eski biyolojik veyahut fizik maddecilik, uzun zaman ortadan kayboldu; ve bu temayülün mümessilleri, birden bire kendilerini ihmal eden ve hatta anlamayan bir genç nesil karşısında, dilini bilmedikleri bir memleket ortasında kalmış kimselere döndüler. Bir zamanlar idadi sınıflarına kadar giren ve gençler üzerinde derin izler bırakan eski maddecilik, bugünkü nesil için, yahut daha doğrusu, en büyük fikir rehberini Ziya Gökalp'in şahsiyetinde bulan nesil için biraz safdilâne gözükmeğe başladı.

Bu vaziyet, içtimaiyatçılığın içindeki çok mütekâmil felsefî unsurlardan ileri geliyordu, halbuki eski materyalizm, onun silâhlarından mahrum ve değişen cemiyet hayatının yeni bilgi ihtiyaçlarına lâkayt kalmıştı. Onun içindir ki, fizikin ve fiziolojinin basit mutaları üzerine kurulmuş babayani tefelsüf tarzlarından sonra, Ziya Gökalp'in içtimaiyatçılığı, bütün memleket üzerinde, o zamana kadar yabancı olduğu

bir kesafette felsefî bir tesir yapmıştı.

Ziya Beydeki içtimaiyatçılığın mekanizmesi içinde esaslı bir rolü olan spiritüalist görüş, uzun bir zaman maddeciliği saha haricinde bıraktıktan sonra, maddecî mebdain, ancak mütareke senelerinde tekrar ve bu defa yepyeni bir kıyafet içinde dirildiğini görüyoruz. Bu yeni kıyafetin en mütekâmil şekli, hiç şüphesiz, garpte «tarihî maddecilik = matérialisme historique» ismiyle tanınan tarih telâkkisidir.

«Tarihî maddecilik» tabiri, bu mezhebin vazileri tarafından, kendilerine müşabih telâkkilerden ayırmak için konmuş tarihî bir tabirdir; şöhreti, hiç şüphesiz, daha fazla buradan gelir. İstinat ettiği mebdain en yakın ifadesine göre bir isim vermek lâzım gelirse, bazılarının teklif ettiği üzere, «tarihin iktisadî tefsiri» demek daha doğru olurdu. Bu manada, tarihî maddeciliği, bir cemiyet telâkkisi, yahut bir içtimaiyat mektebi addetmek lâzımdır; fakat felsefî şümülû itibarile düşünülürse, bu hükmü kâfi derecede genişletmek zarureti vardır: tarihî maddecilik, sadece bir cemiyet telâkkisi değil, belki bütün hususiyetleri ve ihtiva ettiği zihnî imkânlar cihetinden tamamiyle felsefî bir görüşü, felsefî bir manayı da haizdir. Hatta denebilir ki, eğer tarihî maddeciliğin içinde bu imkânlar bulunmamış olsaydı, memleketimizde muayyen bir nisbette yayılması değil, belki de hatta herhangi bir şekilde anlaşılması bile kabil olmazdı.

Burada her şeyden evvel şu noktaya işaret etmek isteriz ki, yeni maddecilik, bizde, kuvvetli

bir cemiyet felsefesini takip ederken ve ona karşı çıkarken, gene bir içtimai bünye içinde teşekkül etmiş bulonuyor; bu, ihtimal ki, sırf felsefî bir maddeciliğe zihnî bir saha hazırlayabilmek için, bizim fikir tarihimizin seyri mü-taleâ edilirse, yegâne mümkün olan yoldu. Fakat her halde itiraf etmek icap eder ki, tarihî maddeciliğin bizdeki inikâsı, gerek harp içinde ve gerek harpten sonraki beynelmilel cemiyet şartlarının doğurduğu zaruretlerin tesiri altında inkişaf etmiştir. Bununla şu mütaleayı ehemmiyetli bir nokta olarak kaydetmek istiyoruz: umumiyetle felsefî sistemlerin bir cemiyet içinde doğuşu ve büyüüşü hakkında bütün yazılarımızda müdafaa ettiğimiz esas fikirleri teyit edici bir misal olmak üzere, tarihî maddeciliğin bizdeki inkişaf tarzını dikkatle müşahede altında bulundurmak, muhtelif alâkalar itibarile faydalı olacaktır.

MEHMET SERVET

Öyle bir sokak ki bu

*Öyle bir sokak ki bu
Her kapıda bir kadın,
Geçene öz yolcusu
Gibi bakar.. anladım.*

*Ve kalbin sana sorar:
Bakıp geçmekte ne var?
Sen de her insan kadar
Onlara aşinasın...*

NECİP FAZIL